

Variationsteorin som ett redskap för att utveckla elevers skrivande

Anja Thorsten, Linköpings universitet

Variationsteori

Fokus är på relationen undervisning – lärande.

Hur möjliggörs lärande av ett
specifikt innehåll?

Vad vill vi att eleverna ska lära sig?
(lärandeobjekt)

Hur ska undervisningsinnehållet bli
tillgängliggjort för eleverna?

Vad vill vi att eleverna ska lära sig?

Exempel

Lärandeobjekt:

Att skriftligt kunna resonera runt etiska dilemman.

Men vad innebär det att kunna detta?

Vad behöver man kunna för att skriftligt resonera runt etiska dilemman?

Vad behöver man kunna för att skriftligt resonera runt etiska dilemman?

Hur tar vi reda på det?

- Ämneskunskap
- Ämnesdidaktisk forskning
- Lärares erfarenhet
- Analys av elevers kunnande

En analys av elevers kunnande ligger till grund för *vad* vi undervisar om.

Detta ”*vad*” beskrivs som *kritiska aspekter*.

Kritiska aspekter

Specificerar vad eleverna behöver lära sig för att utveckla ett visst kunnande.

Vad behöver eleverna lära sig?

Vilka nycklar behöver de urskilja?

Vad behöver de förstå/ hantera för att kunna det vi vill?

Variationsteorin som grund för undervisningen

1. Analys av elevers kunnande
2. Beskriva kritiska aspekter
3. Skapa en undervisningsdesign som synliggör kritiska aspekter
4. Analysera den egna undervisningen

Lärandeobjekt: Att skriftligt resonera runt etiska dilemman (åk 6)

Analys av elevers nuvarande sätt att resonera runt etiska dilemman.

- Skrev mer argumenterande än resonerande.
- Motiverade inte ställningstaganden.
- Använde inte sambandsord.

Från analys av elevtexter till kritiska aspekter

Analys av elevtexter:

Skrev mer argumenterande än resonerande.

Kritiska aspekter:

Att kunna belysa flera olika perspektiv.

Att urskilja att man inte måste ta ställning i en resonerande text.

Analys av elevtexter:

Motiverade inte ställningstaganden.

Kritisk aspekt:

Att urskilja skillnaden mellan ett torftigt och ett välutvecklat resonemang.

Analys av elevtexter:

Använde inte sambandsord.

Kritisk aspekt:

Att kunna använda sambandsord för att utveckla ett resonemang.

Lärandeobjekt ← övergripande nivå

Att skriftligt resonera runt etiska dilemman.

Kritiska aspekter ← specificerad nivå

- *Att kunna belysa flera olika perspektiv.*
- *Att urskilja att man inte måste ta ställning i en resonerande text.*
- *Att urskilja skillnaden mellan ett torftigt och ett välutvecklat resonemang.*
- *Att kunna använda sambandsord för att utveckla ett resonemang.*

Kritiska aspekter specificerar vad vi behöver undervisa om!

Kritiska aspekter

LÄRANDEINNEHÅLLET

- Att belysa flera olika perspektiv.
- Att urskilja att man inte måste ta ställning i en resonerande text.
- Att urskilja skillnaden mellan ett torftigt och ett välutvecklat resonemang.
- Att kunna använda sambandsord för att utveckla ett resonemang.

UNDERVISNINGSSITUATIONEN

- Alla elever är motiverade.
- Att eleverna är bra på att samarbeta.
- Att läraren har en tydlig ledarroll.
- Att eleverna har ätit.

De kritiska aspekterna ska synliggöras i undervisningen!

Hur ska vi göra det?

Exempel på kritiska aspekt:

En resonerande text ska belysa olika perspektiv.

Två möjliga vägar i undervisningen:

Visa flera bra exempel

Ett etiskt dilemma..

Nils, Reza och Mia går i samma klass. En eftermiddag ser Mia att Nils håller på med något vid skåpen. Det ser ut som om han tar något ur Rezas skåp och lägger det i sin väska.

Nästa morgon berättar läraren att Rezas mobil har försvunnit. Sist Reza såg den låg den i hans skåp. Mia minns att hon såg Nils göra något vid Rezas skåp, men hon vet egentligen inte vad Nils gjorde.

Resonera runt hur Mia skulle kunna göra i den här situationen.

Visa bra exempel

Mia skulle kunna berätta för läraren. Vilket innebär att läraren kan prata med Nils direkt. Detta skulle kunna leda till att Nils lämnar tillbaka den och säger förlåt. Å andra sidan kanske Nils inte skulle erkänna om han har tagit den och då löser det ingenting. Det kan också vara så att det inte är Nils som har tagit den och då kan det bli jobbigt för honom att bli misstänkt. Därför borde Mia bara berätta för läraren om hon är säker vad hon såg.

Exempel på kritiska aspekt:

En resonerande text ska belysa olika perspektiv.

Två möjliga vägar i undervisningen:

Visa flera bra exempel

eller

Visa kontrasterande exempel

Argumenterande text

Jag tycker att Mia ska säga till läraren. För det första tycker jag inte att det är hennes ansvar att konfrontera Nils, det är de vuxnas ansvar. För det andra är Mia inte säker på vad det var hon egentligen såg. Hon kanske anklagar Nils för något som han inte ens har gjort och så blir de osams. Då är det bättre att läraren får göra det. Därför tycker jag verkligen att Mia ska berätta för läraren, det är det enda rätta.

Resonerande text

Mia skulle kunna berätta för läraren. Vilket innebär att läraren kan prata med Nils direkt. Detta skulle kunna leda till att Nils lämnar tillbaka den och säger förlåt. Å andra sidan, kanske Nils inte skulle erkänna om han har tagit den och då löser det ingenting. Det kan också vara så att det inte är Nils som har tagit den och då kan det bli jobbigt för honom att bli misstänkt. Därför borde Mia bara berätta för läraren om hon är säker vad hon såg.

Variationsteorin

Varför kontraster?

1. Vi lär oss nytt genom att se skillnader, inte likheter.
2. Utgångspunkten bör vara elevernas nuvarande sätt att förstå/ hantera ett lärandeobjekt.

En annan studie – men samma grundtankar

1. Analys av elevers kunnande
2. Beskriva kritiska aspekter
3. Skapa en undervisningsdesign som synliggör kritiska aspekter.
4. Analysera den egna undervisningen

Lärandeobjekt: *Att kunna skriva en berättelse med ett välutvecklat händelseförlopp (åk 3 och 4).*

1. Analys av elevernas kunnskande

Eleverna fick skriva en berättelse till en bild.

Analys av elevtexter

Fokus på innehållet och händelseförloppet.

Styrkor och svagheter på gruppnivå:

- Bra inledning med introduktion av person och plats
- Torftigt händelseförlopp
- Hastiga avslut
- I vissa fall brister i sammanhanget

Eleve exempel

Exempel 1

Och så såg dom att det var ett vattenfall längre bort

- Vad ska vi göra! Sa Patrick.

- Vi måste ro! sa Peter.

Och så gjorde dom de och till slut kom dom hem.

Exempel 2

Men då hörde dom ett plums deras lillasyster rammla i vattnet. Dom rodde snabbt tillbaka och plocka upp henne.

Exempel 3

Plötsligt såg dom en stor haj. De trodde att de skulle dö. Men då kastade Sixten ett spjut på hajen. Hajen dog.

Intervjuer med några elever

- Ger fördjupad kunskap om hur de tänker när de skriver.
- Vad är deras *naturliga attityd*? Hur tar de sig an en text spontant?
- Söker efter olika uppfattningar/ sätt att ta sig an berättelseskivandet.
- En fenomenografisk analys.

Analys av intervjuer

Berättelsen som pågående fantasi

Elevtext:

Två killar åker till ett träsk som är fyllt med konstit slajm som rör sig och anfall botten dem två killarna förvanlades till slajmgubbar.

Intervju:

- Först finns det ett litet slajmagg från en planet och han råkade kastas ut i universum och hamnades i ett träsk och kläcktes och då blev det en liten slajmunge som växte och växte till tills en massa människor som hamnar där blir man slajm och blir dens slavar. Slajmfolkets träsk.

Berättelsen som att ge karaktärerna en ideal upplevelse

E: *Att... dom är vänner. Och inte ovänner. Och att... jag tror att det var allt. Och att utforska ön.*

I: Det tyckte du var en bra idé?

E: *Mm*

I: Vad är det som är bra med den idén?

E: *Ja, den är väl bara bra.*

I: Berätta.

E: *Hmmm. Det kanske skulle vara spännande att utforska en ö och se vad som fanns på den.*

/.../

I: Varför tycker du att slutet är bra?

E: *Ja... det, ja det kanske... När det börjar regna så är det väl bra att åka hem.*

Berättelsen som att ge en läsoplevelse

I: Vad är det som du är mest nöjd med i berättelsen?

E: *Det är nog typ början, här, för det är liksom... då fick jag ganska mycket så här... med handlingen, speciellt det här typ (visar). Det tog jag från en bok som jag läste en gång. Det började så här, att jag låg och sov och solen strålade in i fönstret, det började liksom så /.../ sen så blev det jättelång tid innan man fick reda på vad hon hette. Men då kände jag att mamman (visar i sin egen berättelse) kan ju berätta vad hon heter och så, för då blir det lite så här som nästan lite verkligt för att eh...*

I: Man kommer in i det...

E: *Det blir ju inte riktigt samma sak om man typ: Det var en gång en Måns... liksom så.*

2. Beskriva kritiska aspekter

Elever skilda uppfattningar:

Berättelsen som pågående fantasi

Berättelsen som att ge karaktärerna en ideal upplevelse

Berättelsen som att ge en läsoplevelse

Kritiska aspekter (relaterade till läsarperspektiv)

Att urskilja att en berättelse är en fantasiprodukt som ska kunna förstås av en mottagare.

Att urskilja att syftet med berättelser är att underhålla.

Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.

Att urskilja att ovanliga händelser ofta skapar mer spänning än väntade och vanliga händelser.

Andra kritiska aspekter framkom vid analys av elevtexter och av lektioner

Aspekter relaterade till berättelsers struktur med problem och lösning (händelseförlopp):

Att urskilja att ett huvudproblem och dess lösning kan bestå av flera delproblem och lösningar.

Att se att händelserna mellan huvudproblem och huvudlösning kan variera.

Att erfara berättelseskivande som problemlösning.

Att urskilja att problemen och lösningarna ska vävas samman till en trovärdig helhet utifrån berättelsens logik.

1. Analys av elevers kunnande
2. Beskriva kritiska aspekter
3. Skapa en undervisningsdesign som synliggör kritiska aspekter.
4. Analysera den egna undervisningen

Synliggörande av följande kritiska aspekter:

Läsarperspektivet: *Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.*

Händelseförloppet: *Att urskilja att ett huvudproblem och dess lösning kan bestå av flera delproblem och lösningar.*

Text 1

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om och springer hem. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Text 2

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om för att springa hem. Innan de har hunnit mer än några meter börjar det regna. Regnet vräker ner, men Max och Per fortsätter springa. Då händer det som inte får hända, Max snubblar. Han faller handlöst och slår huvudet i en sten. Per rusar fram till Max för att hjälpa honom. Han ser att Max har fått ett djupt sår i huvudet. Max ligger och flämtar i regnet. Per inser att man måste stoppa blodflödet. Han sliter av sig väskan, men han hittar inget förband. Han tittar sig omkring och försöker tänka. Han förstår att han måste hitta något snabbt, annars kan Max förblöda. Regnet fortsätter att forsa ner, men det struntar Per i just nu. Han sliter av sig sin jacka och tar av sig sin skjorta och river sönder den. Av skjortremorna lyckas han tillslut göra ett förband som han virar runt Max huvud. Max tackar honom med en mycket svag röst. Per ser att Max är svag och medtagen, så han lägger Max arm runt sin hals och börjar släpa honom med sig ner för berget. Men det är tungt, Per samlar alla krafter han har för att orka. Han är blöt och kall, men han inser att om han ger upp nu så kan båda dö i det hemska ovädret. Till slut ser han deras hem. Med sina sista krafter lyckas han släpa in Max i huset. Han får av både sig och Max de blöta kläderna och ser till att de får på sig varma morgonrockar och tänder en brasa. Max börjar pigga till. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om och springer hem. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Text 2

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om för att springa hem. Innan de har hunnit mer än några meter börjar det regna. Regnet vräker ner, men Max och Per fortsätter springa. Då händer det som inte får hända, Max snubblar. Han faller handlöst och slår huvudet i en sten. Per rusar fram till Max för att hjälpa honom. Han ser att Max har fått ett djupt sår i huvudet. Max ligger och flämtar i regnet. Per inser att man måste stoppa blodflödet. Han sliter av sig väskan, men han hittar inget förband. Han tittar sig omkring och försöker tänka. Han förstår att han måste hitta något snabbt, annars kan Max förblöda. Regnet fortsätter att forsa ner, men det struntar Per i just nu. Han sliter av sig sin jacka och tar av sig sin skjorta och river sönder den. Av skjortremorna lyckas han tillslut göra ett förband som han virar runt Max huvud. Max tackar honom med en mycket svag röst. Per ser att Max är svag och medtagen, så han lägger Max arm runt sin hals och börjar släpa honom med sig ner för berget. Men det är tungt, Per samlar alla krafter han har för att orka. Han är blöt och kall, men han inser att om han ger upp nu så kan båda dö i det hemska ovädret. Till slut ser han deras hem. Med sina sista krafter lyckas han släpa in Max i huset. Han får av både sig och Max de blöta kläderna och ser till att de får på sig varma morgonrockar och tänder en brasa. Max börjar pigga till. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Diskussionsfrågor:

Vad tycker ni om text 1? Varför?

Vad tycker ni om text 2? Varför?

Hur skulle du vilja att det var om du var och vandrade i bergen, som text 1 eller text 2? Varför?

Vilken text är mest spännande att läsa? Varför?

Analys av undervisning

Det fanns avgörande skillnader i hur detta moment genomfördes i olika cykler.

Skillnader som påverkade elevernas möjligheter att utveckla förmågan.

- Synliggörandet av läsarperspektivet (KA: *Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.*)

- Synliggörandet av händelseförloppet (KA: *Att urskilja att ett huvudproblem och dess lösning kan bestå av flera delproblem och lösningar.*)

Synliggörandet av läsarperspektivet

Lärarens sammanfattning efter detta moment i...

...forskningslektion 1: - Det hände egentligen någonting. Det kan ju vara så att när man skriver en berättelse, eller det brukar vara så... att det som händer... om det skulle hända på riktigt... att man tänker, om ni skulle ge er ut på en sån här bergspromenad. Vad skulle ni helst vilja: Att ni var med om den första delen eller om den andra delen?

***Analys:** Vaga, allmänna beskrivningar och frågor.
Osäkerhet kring vad eleverna ska lära sig.*

Synliggörandet av läsarperspektivet:

Kritisk aspekt: Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.

Synliggörandet av läsarperspektivet

Lärarens sammanfattning efter detta moment i...

...forskningslektion 1: - Det hände egentligen någonting. Det kan ju vara så att när man skriver en berättelse, eller det brukar vara så... att det som händer... om det skulle hända på riktigt... att man tänker, om ni skulle ge er ut på en sån här bergspromenad. Vad skulle ni helst vilja: Att ni var med om den första delen eller om den andra delen?

Analys: Vaga, allmänna beskrivningar och frågor. Osäkerhet kring vad eleverna ska lära sig.

... forskningslektion 3: - Då har ni upptäckt att ettan kanske man vill vara med om för den var inte så otäck, det händer inga läskiga grejer, men tvåan var mer spännande att läsa. Då kom ni på något jätteviktigt där att det är faktiskt det som händer här (pekar i mitten på text 2) är det som gör att berättelsen blir kul att läsa.

Analys: Elevernas uppmärksamhet riktas mot läsarperspektivet. Läraren vet vad eleverna behöver lära sig.

Synliggörandet av händelseförloppet

Forskningslektion 1:

- Det händer mer i text 2.

Forskningslektion 3:

- Vad är det första lilla problemet i den här texten? Jag läser och lyssna. Ska vi se om ni kommer på det. ”Innan de har hunnit mer än några meter börjar det regna. /.../ Han faller handlöst och slår huvudet i en sten.” Har vi något problem?

-Max snubblar.

- Han snubblar. (Skriver). Vi läser vidare och ser hur löser de det problemet? ”Han faller handlöst och slår huvudet i en sten /.../ Han förstår att han måste hitta någonting snabbt annars kommer Max att förblöda”. Vad var det han hittade där? Max har slagit sig i huvudet och det blöder oj, oj, oj, vad gjorde han?

-Han tog skjortärmen.

Variationsteorin som ett redskap för att utveckla elevers skrivande

1. Analys av elevers kunnande
2. Beskriva kritiska aspekter
3. Skapa en undervisningsdesign som synliggör kritiska aspekter.
4. Analysera den egna undervisningen

Framväxande av och specificerande av följande kritiska aspekt:

Att urskilja att en berättelse är en fantasiprodukt som ska kunna förstås av en mottagare.

Utdrag forskningslektion 1, lärarinstruktion:

- Tänk på att göra tydliga dramauppspel.

Utdrag från forskningslektion 1, av elevernas dramatiseringar:

(Alla står tillsammans. E1 hoppar iväg)

E1: *Hjälp!* (Ligger på golvet och flaxar med armarna)

(E2 Låtsas hålla i något).

E1: *Ja!* (Kravlar mot de andra.)

(E1 ställer sig vid de andra, samtidigt knuffas E2 och E3 och mumlar något.

Sedan går alla lite småböjda, rör lite på armarna. E1 gör några simtag. E2 lägger sig plötsligt på golvet)

E2: *Aj!*

E3: *Bra! Här!*

(De trängs ihop och sätter sig ner. Pratar tyst med varandra.)

E1: *Kom!*

E2: *Ja!*

(Alla pratar samtidigt, det hörs inte vad de säger. De lägger sig på golvet.)

Analys

- Eleverna leker.
- I vissa grupper var det en pågående improvisation.
- Eleverna hade svårt att förstå vad de behövde visa för att deras uppspel skulle bli begripligt.

Kritiska aspekt:

Att urskilja att en berättelse är en fantasiprodukt som ska kunna förstås av en mottagare.

Utdrag från forskningslektion 5, lärarinstruktion:

- Det betyder att om jag till exempel ska tänka att det kommer en örn flygandes så kan jag inte bara stå och titta så här (visar), utan då måste jag kanske säga det också: ”Titta, det kommer en örn däruppe”, kanske en person säger. Vad ska vi göra? Säger den andra. **Så att personerna måste säga mycket mer än vad de skulle ha gjort i verkliga livet. Och tala om: ”Jag vet, vi tar en flaska och kastar på örnen”.** Sedan låtsas man att man kastar den. Sedan kan ju de som tittar inte se vad som händer med örnen eller hur, utan då får man ju också säga det i repliker till varandra: ”Nej, vi missade örnen” eller ”Ja, vi träffade den”, så att ni måste tala om vad som händer hela tiden.

Utdrag från forskningslektion 5, dramatisering:

E2: *Titta en haj!* (pekar)

E3: *Vi måste hitta något att kasta på den.*

(Alla tre går runt och letar)

E2: *Åh, en vas! Jag kastar!* (Låtsas kasta en vas)

E1: *Fullträff!*

E3: *Hajen kommer tillbaka!*

E1: *Åh, ett rep. Jag kan använda det som lasso.* (Låtsas göra en knut, tar låtsasrepet över huvudet snurrar det och låtsas kasta iväg det.)

E1: *Ja, jag träffade fenan. Jag kan binda det här vid relingen.*
(Låtsas binda fast repet).

Variationsteorin som ett redskap för att utveckla elevers skrivande

1. Analys av elevers kunnande
2. Beskriva kritiska aspekter
3. Skapa en undervisningsdesign som synliggör kritiska aspekter.
4. Analysera den egna undervisningen

Anja Thorsten
anja.thorsten@liu.se

www.liu.se